

УДК 94(52)"16/18":37.016

Зохід РАХІМОВ,

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014
Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія
Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ, науковий
керівник: Кузовова Н.М., канд.іст.н., доц.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ В XVI-XVIII СТ. У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню історичного періоду японської держави XVI–XVIII століть. У роботі розглянуто історичні передумови процесу об'єднання Японії в XVI ст., перебіг бойових дій між васалами роду Тойотомі та особливості встановлення сьогунату Токугава. Проаналізовано головні напрями внутрішньої політики династії Токугава в контексті об'єднання країни та розроблено методичні рекомендації щодо вивчення цієї теми у шкільному курсі історії.*

***Ключові слова:** сьогунат, Токугава, Едо, самураї, самоізоляція, компетентності.*

Об'єднання Японії, створення сьогунату Едо та подальше правління династії Токугава стали знаковими подіями для розвитку країни. Саме в цей період Японія перетворюється на централізовану державу. Досвід цієї епохи демонструє ефективність сильної централізованої влади та розвиток економіки, культури й внутрішнього ринку за умов відсутності зовнішніх воєн, що робить його важливим і актуальним уроком для сучасної України.

Питання внутрішньої політики Японії в XVI–XVIII ст. висвітлено переважно у працях зарубіжних дослідників. Епоха Едо залишається недостатньо вивченою в українській історіографії. Методичних рекомендацій щодо опрацювання цієї теми в шкільному курсі історії також бракує, що зумовлює потребу її подальшого дослідження.

Період в історії Японії від 1336 р. до початку XVII століття був надзвичайно складним – це так звана «Епоха воюючих держав». Майже двісті років тривала жорстока боротьба за владу між військовими феодалами, регіональними володарями та представниками впливових

самурайських родин. Японія потребувала сильної централізованої влади — імператора або сьогуна, який би поклав край тривалим суперечностям. У середині XVI ст. полководці Ода Нобунага та Тойотомі Хідейосі розпочали процес об'єднання країни, а завершив його у 1603 році Токугава Ієясу, який отримав титул сьогуна [1, с. 68–69].

Шлях Ієясу Токугава до влади не був легким. Йому довелося виборювати її у протистоянні з головним конкурентом — полководцем і колишнім адміністратором Тойотомі Хідейосі, Ісідою Міцунарі. Прибічники Ієясу сформували так звану «східну коаліцію», тоді як прихильники Ісіди — «західну». Перші переважно контролювали східні регіони Японії, тоді як другі домінували на Заході. У вирішальній битві при Секігахарі 1600 року Ісіда Міцунарі зазнав поразки від Ієясу.

У 1603 році Ієясу отримав від імператора титул верховного сьогуна. Він створив новий самурайський уряд — сьогунат у місті Едо (сучасне Токіо), який став третім і останнім сьогунатом в історії Японії. На цій посаді він перебував два роки, після чого передав владу своєму синові, хоча фактично продовжував керувати державою. Період правління спадкоємців Ієясу — п'ятнадцяти сьогунів династії Токугава — тривав 264 роки й відомий як сьогунат Токугава (1603–1867) або епоха Едо.

Японію періоду Токугава називають суспільством системи бакухан. Термін «бакухан» у вітчизняній японознавчій літературі перекладається як «князівство» або «феодалне володіння». Система бакухан визначала підлегле становище князівств щодо центрального уряду й слугувала механізмом утвердження влади Едо в масштабах усієї країни [2].

Є. Рой у статті «Світоглядні аспекти формування культурно-естетичних універсалій у сучасній Японії» зазначає: «По суті, Ієясу Токугава здійснив, на перший погляд, неможливе: пригнітив націлену на експансію енергію професіоналів смерті, перетворивши їх на наглядців і розподілювачів результатів виробництва матеріальних благ, а простих самураїв — на філософів меча» [3, с. 5].

Це був період економічного процвітання, розвитку торгівлі, культури, поширення грамотності. Цей період представлений яскравими представниками японської літератури та мистецтва, новими мистецькими напрямками. У Японії продовжував існувати суворий поділ суспільства на стани з чіткою ієрархією.

Токугава Ієясу на початку свого правління мав активні відносини з країнами Європи, але потім, продовжуючи політику ізоляціонізму, закрив японське суспільство для західного впливу, почав переслідування християн, наказавши вислати всіх місіонерів.

Протягом двох століть японське суспільство не знало соціальних катаклізмів, тому період Едо часто називають добою «миру Токугава». У «Заповіті» Ієясу Токугава зазначав: «Сьогун має остерігатися, щоб його не вводили в оману родичі. Правителі повинні поводитися відповідно до своїх прибутків і не розкошувати. Впровадженням шкіл і поширенням освіти слід зробити Японію відомою. Якщо правитель не знає труднощів свого народу, а народ не знає турбот свого правителя, то заворушення виникнуть самі по собі. Якщо правитель людинолюбний, то держава не має турбот. Якщо хтось із моїх нащадків зрадить ці правила, то тим самим виявить свою нездатність бути сьогуну. Це вже не буде мій гідний нащадок» [2].

Після смерті Ієясу Японія вступила в епоху стабільності та жорсткої централізації під керівництвом сьогунату Токугава. На початку XVIII століття країна зіткнулася з фінансово-економічною кризою. З метою її подолання сьогуні здійснили низку соціально-економічних реформ, відомих як «реформи Кьохо» та «реформи Кансей». Вони тимчасово стабілізували фінанси, уповільнили розпад феодалських відносин, сприяли відродженню села та активізації торгівлі й розвитку міст. Проте реформи мали консервативний характер і не змогли повністю розв'язати суперечності між феодалським ладом і зароджуваним капіталізмом.

Період Токугава створив унікальне культурне підґрунтя, що поєднало традиційні японські цінності з потребами міського населення та окремими

європейськими впливами, заклавши основу сучасної японської культури. У XVI–XVII ст. швидко зростали міста, розквітала міська культура, яка поступово витісняла культуру самурайства; помітно розвивалися освіта й наука. З’являлися нові напрями в мистецтві та літературі, що акцентували увагу на меркантилізмі, насолоді життям і красі природи.

Сьогуни династії Токугава максимально обмежили контакти з іноземцями, заборонивши не лише християнство, а й в’їзд європейців до Японії. «Самозакриття» країни тривало 215 років і вберегло її від колонізації, сприяючи формуванню унікальної національної культури. Водночас ізоляція віддалила Японію від світових технологічних процесів і приречла на технічну відсталість.

Упродовж останніх трьох десятиліть існування сьогунату Токугава владі доводилося боротися із селянськими повстаннями, заворушеннями самураїв та фінансово-економічними труднощами. Внутрішньополітична влада дедалі більше концентрувалася в руках бюрократії. Сукупність цих чинників, посилена загрозою західної експансії, поставила під сумнів подальше існування режиму. Потужні південно-західні володіння Тьосю та Сацума посилили тиск на уряд Токугави, що зрештою призвело до повалення останнього сьогуна — Хітосубасі Кеікі (Йосінобу) – у 1867 році.

Тема «Японія в XVII–XVIII ст.» у шкільному курсі всесвітньої історії для 8 класу розглядається в контексті розділу «Східний світ у XVII–XVIII ст.» [4]. Під час вивчення Японії XVI–XVIII століть у шкільному курсі варто зосередитися на тому, як країна пройшла шлях від політичної роздробленості до централізації та внутрішньополітичної стабільності. Завдяки специфіці матеріалу опрацювання періоду Едо сприяє розвитку як предметно-історичних, так і ключових компетентностей учнів [5, с. 12]:

- **хронологічна компетентність** – уміння орієнтуватися в історичних подіях Японії XVI–XVIII ст.;

- **просторова компетентність** – уміння орієнтуватися в історико-географічному просторі Східної Азії та безпосередньо Японії;

- **інформаційна компетентність** – уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати їх зміст, визначати надійність, виявляти та критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів;

- **логічна компетентність** – уміння застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, формулювати запитання й шукати відповіді, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, простежувати зміни в суспільних процесах епохи сьогунату Токугава;

- **аксіологічна компетентність** – уміння формулювати власну оцінку історичних подій та історичних постатей Японії XVI–XVIII ст.

У результаті проведеного дослідження, ми можемо зробити висновок, що ключові та предметні компетентності, сформовані в процесі вивчення цієї теми допомагають учням усвідомити місце людини в історії, зрозуміти механізми суспільних змін, формувати повагу до історії та культури іншого народу.

Список використаних джерел

1. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ: Аввілон-Прес, 1997. 256 с.
2. Стрільчук Л., Шеремета А. Політичні та соціальні трансформації Японії в епоху сьогунату Токугава. *Літопис Волині*. 2023. № 28. С. 240–244. URL: <https://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/437>
3. Рой Є. Світоглядні аспекти формування культурно-естетичних універсалій у сучасній Японії. *Культурні та мистецькі студії XXI*

століття: науково-практичне партнерство: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 10 листопада 2021 р. С. 4–9.

4. Гісем О. В., Бойко В. І., Василенко Я. Л. та ін. Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2023.
5. Малієнко Ю. Б. Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

УДК: 94(410)"15/17":355.485.4

Микола САМОЙЛОВ,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ, науковий керівник: Батенко Г.В., к.іст.н., доц.

КАПЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ АНГЛІЇ

***Анотація.** У дослідженні розглянуто становлення англійського каперства в другій половині XVI – на початку XVII ст. як інструменту зовнішньої політики Англії. Показано, що в умовах обмежених ресурсів держава використовувала каперські напади для послаблення іспанської морської торгівлі. Зроблено висновок про значення каперства у формуванні передумов зростання англійської морської та колоніальної могутності.*

***Ключові слова:** Англія, каперство, морська могутність, економічна могутність, англійський флот, колоніальна політика.*